Fritt fram
för friluftsliv

Tema tillgänglighet: vägen ut i naturen

3 **REGERINGEN VILL LYFTA FRILUFTSLIVET**
Nu söks nya mål för friluftspolitiken.

8 **NORGE SATSAR NÄRA**
Närnaturen viktig i ny norsk satsning på friluftslivet.

10 **SNÅLA VINDAR RUNT ALLAS RÄTT**
Allemansrätt och kommers – går de ihop?

Tankesmedja för friluftsliv 2011

Fritt fram tema ”tillgängligt friluftsliv” baseras på föredrag, diskussioner och workshops vid tankesmedjan för friluftsliv på Sånga Säbys kursgård utanför Stockholm våren 2011. Föredrag och gruppdiskussioner avlöste här varandra. Stor vikt lades också vid att diskutera, debattera och fånga upp viktiga frågeställningar med sikte på det pågående arbetet med nya mål för friluftspolitiken.

Samarbetspartners bakom 2011 års tankesmedja var: Boverket, Fiskeriverket, forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, Handisam, Jordbruksverket, Konsumentverket, Miljödepartementet, Naturhistoriska riksmuseet, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen, Statens fastighetsverk, Statens folkhälsoinstitut, Svensk Friluftsliv, Sveriges Kultur- och Fritidschefers förening, Tillväxtverket och Ungdomsstyrelsen.

Naturvårdsverket: Sveriges miljömyndighet med ansvar för att bland annat bevara och utveckla förutsättningarna för friluftsliv.

Projektledare: Christina Frimodig
Omslagsfoto: Lars Eklund
Foto baksida: Pål Bugge/Pix Gallery, Anders Helgesson/Pix Gallery, iStockPhoto
Text: Maria Kvarnbäck / Precis Kommunikation
Form: Kaigan TBK
ISBN: 978-91-620-6440-2

Krafttag för friluftslivet

Maria Ågren, Generaldirektör, Naturvårdsverket

Nu tar vi krafttag för att samordna friluftslivet! Arbetet ska göras gemensamt med andra myndigheter och organisationer. Målet är att lyfta och stärka friluftslivet i enlighet med regeringens mål. Bättre samordning av olika myndigheters och organisationers arbete med och för friluftsliv är ett viktig led i det arbetet.

Verktygen är flera: **Myndighetsmöte för friluftsliv** – en gång per år träffas alla myndigheter, några organisationer samt forskare för att samordna arbetet. **Tio nätverk** för friluftsliv har skapats för att utveckla och samordna friluftslivet inom olika områden utifrån propositionen. Dessutom håller vi i den årliga **Tankesmedjan** för friluftslivet – en uppskattad mötesplats för dialog och utveckling av friluftslivet.

Du hittar mer om struktur och mål för arbetet med att samordna och stärka friluftslivet i denna tidning där vi också uppmärksammar aspekter på friluftslivets tillgänglighet. Allas tillgång till natur är ju i själva verket en förutsättning för ett aktivt friluftsliv.

Vi belyser också den pågående debatten om vår viktiga allemansrätt. Användning av vår natur bygger på hänsyn och respekt för andra som vistas där och för de tjänster den levererar. Här ryms en rad svåra frågor och samband som inte alltid låter sig lätt besvaras. Men allas rätt att visas i naturen är värd att värna.

Vi vet idag att samhället tjänar på en frisk natur och på att vi människor mår bättre när vi rör oss ute. Och det är högst rimligt att utevistelse i en naturlig miljö också leder till ett ökat ansvarstagande för naturen och miljön. Därför är friluftslivet viktigt!

Innehåll

- Förord **sid 2**
- På väg in i politiken **sid 3**
- Tillgänglighetens dimensioner **sid 4**
- Värdefull natur – möjlighet för staden **sid 6**
- Örebro satsar tätortsnära **sid 7**
- Närnatur viktig i Norge **sid 8**
- Örnsköldsvik bäst på friluftsliv **sid 9**
- Allemansrätten i blåsväder? **sid 10**
- Resan mot ett slagkraftigt friluftsliv **sid 12**

Sveriges riksdag vill ha konkreta mål för friluftslivet, läs mer om arbetet för att ta fram dem på sid 12-14.

På väg in i politiken

Regeringen vill lyfta och stärka friluftslivet. Propositionen ”Framtidens friluftsliv” som antogs 2010 ger en hint om hur det ska gå till. Ett viktigt spår är att bredda ansvaret för friluftslivets frågor.

”Det är angeläget att tydliggöra friluftslivets som samhällsintresse och relatera det till andra samhällsnyttor vid sidan av naturvården”, skriver regeringen i Framtidens friluftsliv (Prop 2009/10:238). Här anges övergripande mål för friluftslivet; bland annat ska naturen vara tillgänglig för alla, friluftslivet ska in i skolan, kopplingarna till folkhälsa ska stärkas och allemansrätten värnas. Samtidigt utökas stödet till friluftslivets organisationer – från 25 till 28 miljoner kronor per år. Paraplyorganisationen Svenskt Friluftsliv fördelar medlen till friluftslivets organisationer.

”Det är inte staten som ska skapa friluftslivet, däremot ska vi vara med och skapa bra förutsättningar för det”, säger Åsa-Britt Karlsson, statsekreterare vid Miljödepartementet.

Även pedagogik, regional tillväxt och landsbygdsutveckling listas bland områden som ska ges en starkare koppling till friluftsliv. Siktet är inställt på att friluftslivet ska ta plats inom nya och fler politikområden. Statsekreterare Åsa-Britt Karlsson pekar ur vägen:

– För att göra friluftspolitiken tydlig ska den förses med mätbara och konkreta delmål inom tio områden. Jobbet ska göras i en öppen process med ett brett deltagande från friluftslivets organisationer, forskare och myndigheter, betonar Karlsson.

– Det är den närhet till friluftslivet och den unika kunskap som dessa parter representerar som tillsammans hjälper oss att forma en kraftfull friluftspolitik.

Hälso-perspektivet vinner terräng

Regeringen vill att Sverige satsar mer på hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbete. Socialdepartementet har bland annat givit Socialstyrelsen i uppdrag att aktivt sprida nya riktlinjer för hur hälso- och sjukvården på bästa sätt kan stödja personer som vill förändra sina levnadsvanor.

Målet är att främja ett brett och systematiskt arbete för ökad fysisk aktivitet.

– I det pusslet kommer friluftslivet in som en viktig del säger Henrik Elmefur, kansliråd vid Socialdepartementet. Elmefur konstaterar samtidigt att det är en verklig utmaning att få de grupper som normalt inte frilufsar att bli mer aktiva. Att lyckas anses viktigt:

– Friluftslivet är centralt för folkhälsan, därför finns det ett tydligt hälsoperspektiv i propositionen Framtidens friluftsliv. Friluftsliv är en arena för vila, återhämtning, fysisk aktivitet och social delaktighet liksom en naturlig del i en ”hälsofrämjande miljö”.

– Vi vet idag att även om man lever hälsosamt i övrigt kan fysisk inaktivitet leda till ohälsa, säger Henrik Elmefur, Socialdepartementet.

FOTO: ROBERT EKEGREN/SCANPIX

Att göra friluftslivet tillgängligt för alla innebär en rad utmaningar.

Tillgänglighetens alla dimensioner

”Naturen ska vara tillgänglig för alla.” Uppgiften låter enkel och självklar, men rymmer i själva verket en rad dimensioner. Som alltid är det viktigt att fråga sig vilket friluftsliv man vill främja och för vem.

Begreppet ”tillgänglighet” rymmer en rad dimensioner; den fysiska dimensionen handlar bland annat om var områden ligger, deras kvalitet och landskapsmönster. Hit hör också frågor om kommunikationer och individens förmåga att ta sig till en plats lämplig för friluftsliv.

Ekonomi spelar in

– Men tillgänglighet har också en juridisk (allemansrätt och äganderätt) samt en ekonomisk dimension, påpekar professor Lars Emmelin, en av tankesmedjans föredragshållare. Den ekonomiska dimensionen rymmer friluftslivets mer eller mindre uttalade krav på utrustning och förkunskaper.

Ytterligare en dimension är den mentala; här handlar det om synen på friluftsliv i stort och förstås också om den enskildes kunskap, inställning till utmaningar och vad som är farligt.

Viktiga vägval

– Den som vill göra friluftslivet mer tillgängligt står inför många potentiella uppgifter och intressekonflikter, konstaterar Lars Emmelin.

Arbetet måste alltid börja i en analys av vilket friluftsliv som avses och vem som är målgrupp. Det är också viktigt att reda ut vad det faktiskt är som påverkar de som inte är aktiva.

Åtgärder och information måste också anpassas till dem man vill nå. En familj med utländsk bakgrund är sannolikt inte mottaglig för samma argument för friluftsliv som en grupp svenska tonåringar.

Plus och minus bakom friluftslivets ekonomi

Drygt 96 000 miljoner kronor, så mycket spenderar vi svenskar på friluftsaktiviteter varje år. Merparten, 72 000 miljoner, spenderas inom Sverige. Mest pengar läggs på boende, därefter kommer utrustning, transporter och mat.

Friluftslivet representerar betydande ekonomiska värden i Sverige. Konsumtion för friluftsliv bedöms motsvara ett förädlingsvärde för den svenska ekonomin på drygt 34 000 miljoner kronor. Friluftslivet effekter på sysselsättning motsvarar cirka 75 600 arbetstillfällen.

Baksidan av den ekonomiska dimensionen kan vara att vissa avstår från friluftsliv på grund av de kostnader som det förknippas med. Peter Fredman, forskare inom programmet Friluftsliv i förändring, ser samband.

– Vi vet idag att alla inte har råd med det friluftsliv man önskar, säger Fredman. Det gäller bland annat utförsåkning, dykning och ridning. Det är en viktig aspekt inte minst med tanke på kopplingen mellan friluftsliv och förebyggande hälsovård/folkhälsa. Samtidigt finns det friluftsliv som alla har råd med som att vandra i natur, plocka svamp och bär, bygga kojor i skog etc.

– Det är viktigt att det offentliga tillhandahåller närnatur, leder etc, även om det är frivillig/ideella organisationer som håller i aktiviteterna. Men det är också viktigt att vi hela tiden bevakar att ”det offentliga” satsar på det folk verkligen vill ha. Och värderar om en omprioritering skulle leda till större deltagande. Här kan forskningen spela en viktig roll.

Läs mer: Ekonomiska värden i svenskt friluftsliv, rapport från forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, 2010

Anpassa anläggningen måste inte vara svårt

– Att anpassa en anläggning till funktionshindrade är inte så svårt som många tror, säger Håkan Munksten, Funäsfjällen AB. Att börja i det lilla med en ramp kan räcka långt, det måste i varje fall inte alltid handla om en ny anläggning.

Håkan Munksten jobbar vid Funäsfjällen AB, ett destinationsbolag i Härjedalen med anläggningar som Tänndalen och Funäsdalen i sin ägo. Uppdraget är att se till att en redan bra destination för funktionshindrade blir ännu bättre. För Funäsfjällen håller god klass vinter som sommar, menar Håkan:

– Det är nära mellan parkering och skidbacke, här finns flera släpliftar som kan ta upp både sitski- och skicart-åkare i backarna. Det finns skoteråkning, lättillgängligt fiske och pistade längdskidspår som leder ända upp på kalfjället.

Just pågår en inventering av det som finns, och vad som kan förbättras. Därefter väntar information både inåt i det egna företaget och utåt till funktionshindrade. För liksom på andra ställen är problemet att få vet vad som finns.

Rådet till den som vill nå funktionshindrade är att börja se över vad som finns, ta vara på det man har och åtgärda det som verkligen behövs. Är man osäker kan man ta hjälp av till exempel en handikapporganisation.

Ett tips är också att informera ordentligt, då kan den det berör själv avgöra om anläggningen är tillgänglig utifrån de egna behoven.

Håkan Munksten, tidigare landslagsryttare i dressyr, jobbar med tillgänglighet i Härjedalens skidanläggningar (Funäsfjällen AB).

JOHAN BJURER/SCANPIX

Passagerarbåt släpper av besökare på Ängsö i Stockholms skärgård. Nu ökas insatserna för att fler ska hitta ut i huvudstadens havsband.

Skärgård för fler

Stockholms skärgård ska göras tillgänglig för nya besökare. Det är målet med ett treårigt, EU-finansierat projekt i föreningen Öppen Skärgårds regi. Riktad information och en satsning på värdskap finns bland verktygen som ska få fler att hitta ut till öar och skär.

Satsningen riktar sig till funktionshindrade, men också till äldre som inte längre rör sig obehindrat, barnfamiljer och invandrare. Här handlar det både om att ta bort rena fysiska hinder, men också om att se till att personer med till exempel utländsk bakgrund kan ta till sig information och våga sig ut.

Målgruppen bedöms som stor, nära två miljoner människor beräknas idag av olika anledningar vara förhindrade att besöka Stockholms skärgårdsnatur.

Värdskapet lyfts fram som en nyckel till framgång, projektet satsar därför stort på kompetensutveckling hos de egna medlemsföretagen för att på så sätt öka kunskapen om vad nya kundgrupper önskar och behöver.

Kopplingen till lokal utveckling är tydlig; med längre säsong och fler besökare kan småskaligheten främjas och fler hushåll och företag kan försörja sig året runt.

Projektet drivs av föreningen Öppen Skärgård i samverkan med bland andra Waxholmsbolaget, Skärgårdsstiftelsen, SL, STF, Länsstyrelsen, SLL, skärgårdskommunerna och Handisam.

Läs mer om ”Öppen skärgård”: www.oppenskargard.se

Värdefull natur – en möjlighet för staden

Kungsängsladan utanför Uppsala.

Att planera för ett samhälle där närnaturen håller hög kvalitet kan tillföra friluftslivet nya värden. Det menar Urban Emanuelsson, från centrum för biologisk mångfald vid SLU i Alnarp.

Fysisk planering för ett tätortsnära friluftsliv handlar om långt mer än skolskogar, parker och välskötta alléer. Samhället har mycket att vinna på en mer strategisk planering med sikte på en högre naturkvalitet i människors närhet, menar Urban Emanuelsson.

Samgifte förordas

En betad skog liksom naturbetesmarker nära staden har helt enkelt ett särskild värde för rekreation och friluftsliv. Kommunen har därmed allt att vinna på att gifta samman naturvård och friluftsliv. Men det kräver en genomtänkt planering som bland annat skapar goda villkor för lantbruk och djurhållning i städernas närhet.

– I sak kan det handla om att på olika sätt långsiktigt säkra betesmarker, säger Emanuelsson. Detta är ofta ett måste för att lantbrukaren ska våga ingå avtal och satsa på att hålla djur i markerna.

Naturens mervärden

– Det finns också samband mellan stor artrikedom och värden för friluftslivet – givet att man kan få ut kunskap om markernas rikedom, säger Emanuelsson. Människor tycker helt enkelt om att visas i en miljö med levande natur där utvecklingen går åt rätt håll.

– På köpet får man vinster för både kulturlandskapet och hälsan, men säkert också en allmänt större förståelse för naturen, bedömer Emanuelsson. Den långsiktiga innebörden väntar runt hörnet – ökad naturförståelse kan helt enkelt ge ett starkare politiskt stöd för beslut i riktning mot ett hållbart samhälle.

Naturvärden och biologisk mångfald är därmed något mer än bara värdet av enskilda arter. Rådet till både planerare och ekologer är tänka bortom rödlistade arter och våga värna den tätortsnära naturen utifrån vad den betyder i kraft av sig själv.

Urban Emanuelsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Ulrika Åkerlund, Boverket och Malin Björk, Örebro kommun, pratade om planering för tätortsnära natur på Tankesmedjan 2011.

FOTO: HELENA LUNDEKLINT

Det man lär med kroppen fastnar i knoppen. Träd i stadens närhet fyller många funktioner.

FOTO: URBAN EMANUELSSON

Örebro satsar tätortsnära

Häften av alla örebroare bor idag inom en kilometer från ett grönområde avsatt som natur- eller kulturreservat. Detta efter 2010 års beslut om att bilda 14 nya reservat.

De gröna bubblorna runt Örebro tätort har fått en starkare ställning genom sin stämpel som reservat.

– Men det är reservat med människan i fokus, påpekar Malin Björk, kommunekolog på enheten för mark och exploatering i Örebro kommun. Utöver funktionen för biologisk mångfald, rening av vatten och luft etc. ska de främja både hälsa, skolans pedagogik liksom skapa förståelse för lokalhistorien.

Arbetet har sin grund i de lokala miljömål som antogs 2005, här anges bland annat att 1000 hektar ska avsättas för rekreation. Med de 14 nya reservaten är målet uppnått, totalt har kommunen nu cirka 2000 hektar skyddad natur i form av kommunala reservat.

Kommunekologen är glad över greppet och för att de nya reservaten kunde beslutas med ett brett politiskt stöd.

– Imponerande, anser Malin Björk, mycket av marken är inköpt under 1960-talet för andra ändamål. Men gröna kvaliteter ses idag som viktigt för utvecklingen. Den förankring som skett genom att områden tidigare pekats ut i kommunens översiktsplan bedöms ha underlättat processen. Malin Björk vill därför slå ett slag för översiktsplanen som verktyg för att öronmärka områden för just friluftsliv.

– Det måste inte vara reservat, men fler borde utnyttja friheten att i översiktsplanen peka ut viktiga grönstrukturer, tycker Björk.

Merparten Örebros nya reservat ligger på kommunens egen mark. Örebro kommun har också förhandlat till sig en del mark samt fått mark genom en stiftelse.

Planera för friluftsliv
– läsning som inspirerar

Vad är det som gör att vi vill ta oss ut i naturen? Vad underlättare egentligen tillgängligheten till natur? Boken ”Planera för friluftsliv” (Carlssons förlag) ger svar, men levererar också tänkvärdheter som bara kan lösas genom en analys av den specifika platsens eller friluftslivets förutsättningar. Här finns en mängd modeller, fallstudier att diskutera.

Planera för friluftsliv, utgiven av Carlssons förlag.

Planera för friluftsliv vill inspirera till utveckling och bättre förvaltning av områden för friluftsliv. Läsaren får en genomgång av både motiv till och hinder för friluftsliv. Det berättas om friluftslivets historia, om ekonomiska aspekter på friluftsliv och om naturturism. Och förstås om hur man planerar för att tillgodose olika gruppers behov, och hur man förvaltar och utvecklar områden för friluftsliv.

Boken baseras på aktuell forskning kring friluftsliv och naturturism. Författare är Peter Fredman, Lars Emmelin, Ebba Lisberg Jensen och Klas Sandell.

LONA bra för naturskyddet

De lokala naturvårdsbidragen (LONA) har varit en viktig injektion för nya kommunala naturreservat till nytta för både natur och friluftsliv. Det konstaterar Naturvårdsverket i en färsk utvärdering av bidragsmedlen.

Häften av de 261 kommuner som fått LONA-bidrag har använt dessa till att bilda nya kommunala naturreservat. Totalt har cirka 25 miljoner kronor använts till skydd av 119 objekt runt om i Sverige. Att tillgodose friluftslivets intressen och skydda värdefull natur ha varit viktiga motiv bakom bildandet av de nya reservaten varav de flesta ligger tätortsnära.

I studien dras slutsatsen att LONA varit en viktig faktor för att få fart på reservatsbildandet, särskilt i kommuner där processen för att bilda reservat hittills varit i sin linda. 40 procent av kommunerna uppger att bidraget varit viktigt för att öka det politiska intresset, sätta fart på processen och för att genomföra åtgärder i reservaten.

Läs mer: Kommunalt naturskydd i LONA, Naturvårdsverket rapport 6392 (2011)

Norska fjäll får konkurrens av närnatur

FOTO: BO JANSSON/PIX GALLERY

I Norge är det nära till fjällen i nästan hela landet. Men nu får norska fjällvärlden konkurrens av naturen invid husknuten.

Mental tillgänglighet till natur står i fokus i en ny norsk satsning på friluftsliv. Fler organiserade aktiviteter och investeringar i både mark och anläggningar i tätorternas närhet ska inspirera norrmännen att upptäcka sin allra närmaste natur.

Vägvisare ut i naturen är viktigt för att de stora skarorna ska hitta ut, menar Elisabeth Sathre vid Norges direktorat för naturförvaltning.

Den norska satsningen på närmiljö är ett led i arbetet med en nationell handlingsplan för friluftsområden. Arbetet inleddes 2011 och tar fasta på att det ska vara möjligt att gå, cykla eller åka skidor där de många människorna bor, Motordriven transport till en aktivitet ska inte behövas. Medborgarna kommer att märka av satsningen bland annat genom inköp av mark och investeringar i anläggningar, samt genom mer organiserade aktiviteter.

– Satsningen har sin grund i ökad politisk medvetenhet om kopplingarna mellan hälsa och utevistelse, förklarar Elisabeth Sathre, friluftsexpert vid Norges direktorat för Naturförvaltning

I utvalda områden

I första läget är närmiljösatsningen tänkt att bedrivas som ett fördjupat samarbete med 3-4 län och ett tiotal kommuner. Ett begränsat urval ska göra det möjligt att noga följa och mäta effekterna av satsningen på fysisk tillgänglighet liksom arbetet för att motivera och inspirera olika grupper till friluftsliv.

– Fyra miljoner NOK är avsatt till start och utveckling av närmiljösatsningen och den nationella handlingsplanen, säger Elisabeth Sathre. Pengarna går utöver de cirka 80 miljoner NOK som varje år investeras i mark, anläggningar och aktiviteter för friluftsliv. Även dessa medel styrs nu i ökad utsträckning mot tätortsnära satsningar.

Många faktorer påverkar

En rad faktorer konstateras i Norge liksom i Sverige påverka tillgängligheten. Den mentala tillgängligheten tillmäts dock enligt Sathre allt större betydelse.

– Här handlar det om vad vi tror är möjligt och vad vi upplever som attraktivt, säger Elisabeth Sathre. Vad som motiverar oss kan dock skilja mycket mellan olika grupper i samhället.

Bakgrund, familjesituation men också kunskap, tillgång till utrustning och syn på säkerhet påverkar. Därför är det viktigt att diskutera för vem friluftslivet ska göras mer tillgängligt, poängterar Sathre. Och ha kunskap om preferenserna hos den grupp man vänder sig till.

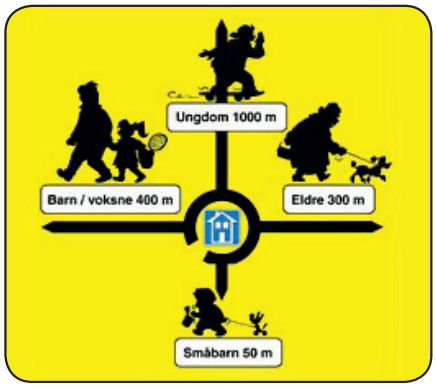

Närnatur är viktig. Är avstånden längre än vad figuren anger så sjunker också användningen av områdena.
Källa: Dirnat, Norge

Örnsköldsvik bäst på friluftsliv

Genomtänkt planering och ett förvaltningsövergripande arbete för friluftsliv i alla former banade väg för Örnsköldsviks seger i kampen om utmärkelsen ”Sveriges friluftskommun”.

Örnsköldsvik är ”Sveriges friluftskommun” 2011. Förutom äran består priset av 50 000 kronor, pengar som kommunen ska använda till att underlätta friluftslivet för barn och ungdomar med funktionsnedsättning.

Stämningen var spänd på Tankesmedjan utanför Stockholm där representanter för de tre kommuner som nominerats till utmärkelsen samlats. Utöver Örnsköldsvik fanns även fjolårets vinnare Sundsvalls kommun samt uppstickaren Östhammars kommun på plats.

När riksdagsledamot Anita Brodén (utsedd till årets friluftspolitiker 2010), avslöjade vinnaren jublade norrlänningarna högt.

– Detta är verkligen kul, ett kvitto på att vi jobbar åt rätt håll, sade friluftslivets lokale förkämpe Bo Edman vid kommunens kultur- och fritidsavdelning.

Planering hörnsten

I Örnsköldsviks kommun är friluftsliv ett eget politikområde med en självklar plats i den kommunala översiktsplanen.

– Nu jobbar vi med en ny översiktsplan, berättar Edman. Här kommer friluftslivet på nytt in som ett varumärke för kommunens attraktivitet och ett verktyg för folkhälsa och tillväxt.

Bo Edman betonar att flera olika kommunala verksamheter är med och bidrar för att ge kraft åt friluftslivet; naturvård, park, mark och exploatering, tillväxt, utepedagogik, folkhälsa, kulturmiljö, omsorgen etc.

Närnatur i fokus

Natur för skolor ges hög prioritet, i översiktsplanen redovisas 126 närnaturområden för 31 grundskolor och 51 förskolor där utomhuspedagogik bedrivs.

Kommunens flaggskepp, den rikt illustrerade ”Naturguiden” togs fram med EU-stöd år 2000 och uppdaterades 2008. Sedan dess har flera satsningar avlöst varandra. 2009-2011 står skärgården i fokus – 30 miljoner kronor satsas på upprustning av kajer, bryggor, rastplatser och toaletter för att ge skärgården med världsarvet Höga kusten ett lyft.

Gott samarbete

Arbetet med att tillgängliggöra friluftslivet för de personer som lever med olika typer av funktionsnedsättningar prioriteras. Fiskeplatser, fågeltorn och lekplatser har under de senaste åren anpassats för att ge alla tillgång till friluftsliv.

Samarbete med föreningar utvecklas successivt; ett färskt exempel är ”Green Team”, där ungdomar får prova på friluftsliv genom samverkan mellan friluftsorganisationer och fritidsgårdar.

Bra stöd

– Tjänstemännen är mycket engagerade och föreslår hela tiden nya satsningar vilket är glädjande, säger Zenitha Nordfjell (s), vice ordförande i kultur- och fritidsnämnden. Gillandet tycks ömsesidigt.

– Vi har ett bra stöd från politikerna, replikerar Bo Edman, som redan är på väg mot på nya utmaningar.

– Vi vill förbättra samarbetet med ideella föreningar ytterligare, bland annat genom bildande av ett naturråd och en fiskevattengrupp. Föreningslivet gör ett jättejobb! De, liksom många mark- och fiskevattenägare, har stor del i att vi är bäst på friluftsliv, avrundar Edman.

Läs mer om utmärkelsen Sveriges friluftskommun på sid 15.

Kontroverser kring bärplockning har satt fart på en debatt om allemansrätten. LRF kräver nu skärpning av den gamla sedvanerätten.

Snålblåst kring allemansrätten?

Har allemansrätten, friluftslivets viktiga ryggrad, hamnat i blåsväder? Markägare flyttar fram positionerna och kräver att kommersiell användning av natur på privat mark ska lyftas ut ur allemansrätten. Naturvårdsverket lovar genomlysning av frågan, men betonar samtidigt det starka värdet av allas rätt till naturen.

Naturvårdsverket lägger stor vikt vid att värna och främja allemansrätten. Den skapar möjligheter för ett rikt och varierat friluftsliv och de flesta svenskar värderar den mycket högt.

Samtidigt är man medveten om olika aktörers perspektiv liksom om för- och nackdelar med sedvanerättens utformning. En expertpanel har tillsatts och målet är en grundlig, oberoende utredning av allemansrätten. Den nu aktuella debatten har sitt ursprung i ett missnöje från markägare; ska andra göra vinster på en naturtillgång som inte är deras?

Bärplockning, forsränning, hästturism, guidade turer är exempel där en entreprenör gör affärer på tjänster och upplevelser som naturen tillhandahåller. Många har avtal med markägare i aktuellt område, men inte alla. Markägarintressen förespråkar nu regler om tvingande avtal och ekonomisk ersättning för kommersiell användning av natur på privat mark.

I kölvattnet guppar en rad frågor; vilken service för friluftslivet kan man ta betalt för? Är allemansrätten förenlig med storskalig bärplockning? Var ska gränsen dras mellan vad som är kommersiellt och inte – var kvalar till exempel organiserade men prissatta turer i friluftsorganisationers regi in? Och var går gränsen för när avgifter för naturupplevelser slår tillbaka på det övergripande målet – att fler ska förmås att finna vägarna ut i naturen?

> ”Allemansrättens ställning är stark, 94 procent av svenskarna anser att den är värd att försvara.”
>
> **Källa: Forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring/ Klas Sandell**

MILJÖJURIST I EXPERTPANEL:

”Angeläget att se över saken”

– Det är angeläget att reda ut vilken typ av organiserade kommersiella aktiviteter som faller inom allemansrättens gränser, anser Margareta Svenning, jurist vid länsstyrelsen i Skåne och medlem i Naturvårdsverkets expertpanel för allemansrätten.

Därmed inte sagt att allemansrätten måste urholkas. Nej, ska markägares rätt stärkas ska också allmänhetens rättigheter stärkas, anser Svenning. Det senare kan göras genom att omgivande lagstiftning blir tydligare när det gäller till exempel gränser för hemfridszon och möjligheter att stängsla in ett område. Här finns ett stort tolkningsutrymme idag.

Information, dialog, certifiering och byggande av goda relationer mellan markägare och entreprenör kan räcka långt. Men Svenning utesluter inte att lagstiftningen kan behöva bli tydligare. Ytterst handlar det om hur allemansrätten ska användas på ett långsiktigt hållbart sätt, om rättigheter och skyldigheter mot både markägare och entreprenörer. De senare har behov av att ha långsiktigt tryggade förutsättningar för sitt företagande.

Margareta Svenning påpekar också att frågan ser annorlunda ut på olika håll i Sverige. I Skåne råder i viss mån trängsel i viktiga naturområden, i norra Sverige är situationen en annan. Inte desto mindre kan användning av natur skapa konflikter på båda håll.

FOTO: ROBERT HENRIKSSON/VIN, SCANPIX

Allemansrätten och kommersen – fyra röster

INGMARIE JUNLER,
entreprenör ”Vildmark i Värmland”

– Vi har lagt stor vikt vid att informera lokalsamhället om vår verksamhet. Vi utbildar alla deltagare i allemansrätt och jobbar för att minimera störningar och slitage, bland annat genom att begränsa antalet deltagare och sprida ut dem över området. Vi har avtal med vissa markägare, framför allt där timmerflottfärden startar och slutar. Avtal med alla som äger mark utmed den del av Klarälven som vi använder vore en omöjlighet, det är kanske 1000 fastighetsägare.

BO SKÖLD,
generalsekreterare i Friluftsfrämjandet

– Allemansrätten är avgörande för oss, den är förutsättning för våra ideella ledarledda friluftsaktiviteter. Ledaren ger deltagaren friluftsupplevelser, kvalité och säkerhet, men också kunskap om vår natur och allemansrätt i praktiken. Den ideella ledaren blir en viktig garant för naturhänsyn och minimal störning. Att generellt ersätta markägare för utflykter i naturen är svårt att förena med dagens inriktning på ideell verksamhet till självkostnadspris.

FREDRIK BONDE,
chefsjurist, Lantbrukarnas riksförbund

– Allemansrätten är bra, men vi tar avstånd från dess avarter. Organiserad, kommersiell verksamhet kan aldrig omfattas av allemansrätten. Vi vill att denna ska lyftas ut ur allemansrätten och att gränserna mellan kommersiell och ideell verksamhet ska tydliggöras.

ULF LOVÉN,
ordförande i Svenska Ekoturismföreningen

– Det är fortfarande oklart hur stort detta problem är. Men självklart måste branschen ta ett ansvar för att kvalitetssäkra naturturismen. Vi tror att saken kan lösas genom strukturerad dialog med markägare samt via utbildning och certifiering av entreprenörer. Innan dess ska man inte peta på vår viktiga allemansrätt.

Resan mot ett slagkraftigt friluftsliv

Mätbara mål ska tas fram för den nya friluftspolitiken – det har riksdagen bestämt. Naturvårdsverket har uppdraget att ta fram förslag till mål efter samråd med berörda myndigheter och organisationer. Totalt tio områden ska belysas. Vid Tankesmedjan våren 2011 tog en rad representanter för friluftslivet chans att skicka med sina synpunkter i arbetet.

Ett nätverk av sakkunniga har etablerats för de tio områden där mätbara mål ska tas fram. Naturvårdsverket samordnar arbetet som leds av representanter från olika myndigheter. Bland deltagarna finns experter från myndigheter, forskare och representanter från friluftslivets organisationer. Arbetet för att ringa in relevanta och mätbara mål pågår under hela 2011.

Här hittar du korta summeringar av diskussionerna per område från Tankesmedjan 2011:

1. Tillgänglighet

Nätverksledare: Emma Franzén, Boverket

”Det finns en stor brist på kunskap om tillgänglighet och friluftsliv bland både planerare och utförare. Det saknas grundläggande utbildningsmaterial och det finns ett stort behov av utbildning i hur man bemöter människor av alla de slag. Det gäller både människor med olika typer av funktionsnedsättningar, i olika åldrar, av olika etnicitet etc. För ett mer tillgängligt friluftsliv måste vi också bli bättre på att informera med hjälp av olika medier och forum.”

2. Personligt/ideellt engagemang och samordning

Nätverksledare: Ulf Silvander, Svenskt friluftsliv

”Friluftsliv bedrivs till stor del oorganiserat med ett personligt engagemang för friluftsliv och natur som stark drivkraft. Det är en utmaning att attrahera framtidens medborgare. Friluftslivets organisationer behöver få in nya krafter men även öka engagemanget hos kommunerna. Att skapa mötesplatser och satsa på goda ledare är viktigt. Fritids och skola har en viktig roll i att slussa ut barn och ungdomar i friluftslivet. Det är viktigt att personer inte exkluderas i olika satsningar. Samordning mellan friluftslivets myndigheter och organisationer behövs både på nationell och lokal nivå.”

3. Allemansrätten

Nätverksledare: Annica Ideström, Naturvårdsverket

”Det övergripande målet måste vara att bevara allemansrätten och dess nuvarande starka stöd. Kunskapen om allemansrättens rättigheter och skyldigheter behöver höjas hos enskilda, myndigheter, organisationer och näringsliv. Myndigheter behöver bland annat bli bättre på att förena företags och organisationers behov av att bedriva verksamhet i naturen i dialog med markägarna. För att anpassa allemansrätten till dagens behov och utveckling behövs statistik och forskning. Någon typ av ombudsmannafunktion för allemansrätten kan vara en möjlig väg framåt vid konflikter mellan privat och allemansrättslig användning av natur.

4. Långsiktig planering och hållbart brukande

Nätverksledare: Sofia Blomquist, Skogsstyrelsen

”Översiktsplanering är viktigt för att skapa långsiktiga förutsättningar för friluftsliv. Friluftsliv behöver ges ökad status och bli ett tydligt ansvarsområde på kommunal nivå. Bra kunskapsunderlag ska finnas. Dialog och samverkan är nödvändigt, inte minst för att undvika markägarproblematik. Det ska finnas olika nivåer på grönområden. Regional samverkan bör uppmuntras, är kanske lokala friluftsråd en möjlighet?”

5. Fysisk aktivitet och folkhälsa

Nätverksledare: Sandra Lagerkvist, Statens folkhälsoinstitut

”Det övergripande målet bör vara att fler ska bli fysiskt aktiva genom friluftsliv. Vistelse utomhus samt fysisk aktivitet har starka positiva hälsoeffekter. Angelägna grupper är socioekonomiskt svaga, barn, unga, äldre, personer med funktionsnedsättningar och nya svenskar. Metoden FaR®, fysisk aktivitet på recept, bör användas av alla kommuner och landsting och aktivitet i naturen bör uppmuntras. Utbildning av och information till personal inom offentlig sektor och till beslutsfattare på alla nivåer kan visa att friluftslivet är en resurs i folkhälsoarbetet.”

6. Tätortsnära natur

Nätverksledare: Ulrika Åkerlund, Boverket

”Det är en utmaning att lyfta friluftslivets frågor och betydelsen av grönområden i en tid då urbanisering och växande städer ökar efterfrågan på byggbar mark. Översiktsplaneringen måste samordna dessa intressen med exploateringsintressen. Grönområdens styrkor måste lyftas och värnas! Det är angeläget med samverkan mellan olika politikområden i kommunen. Regional samverkan och samordning mellan kommunerna måste också bli bättre. Buller är en fråga som ofta glöms bort i fråga om naturområden. Kommunerna har en nyckelroll och ett stort ansvar. Hur kan länsstyrelserna stötta kommunerna? Och hur kan föreningsliv och organisationer bistå?”

7. Landsbygdsutveckling och hållbar regional utveckling

Nätverksledare: Thomas Lindberg och Lina Holmgren, Tillväxtverket

”Hur skapar vi förutsättningar för friluftsliv på ett sätt som gör friluftsupplevelser till en hävstång för utveckling och företagande på landsbygden? Teknikutveckling, utnyttjande av naturresurser, rörligare kunder och producenter samt en utveckling av det tätortsnära friluftslivet är viktiga komponenter i en diskussion om kopplingarna mellan friluftsliv och landsbygdsutveckling. För att hitta framgångsfaktorer måste vi veta mer om hur friluftslivet förväntas se ut år 2021. Regional samverkan är viktigt för att säkra områden som resurser för friluftslivet.”

9. Skolans betydelse för friluftsliv

Nätverksledare: Ingvar Jundén, Naturvårdsverket

”Skolan har en viktig roll för att skapa intresse och kunskap om friluftsliv hos barn och unga. Omvänt kan friluftsliv, genom utomhuspedagogik, ha en viktig funktion i skolans undervisning. Att lära ute leder till personlig utveckling och ger undervisningen nya dimensioner. Naturmötet kan förenas med fysiskt aktivitet, men har också ett värde i sig. De vetenskapliga sambanden mellan utevistelsens betydelse behöver utvecklas och lyftas fram i fråga om både ämneskunskaper, hälsa, sociala värden och natur- och miljömedvetenhet. Lärarnas kompetens är en viktig faktor för utevistelse av högt pedagogiskt värde.”

8. Skyddade områden

Nätverksledare: Evelina Selander, Naturvårdsverket

”För att skyddade områden ska vara bra för friluftslivet måste de vara tillgängliga, attraktiva ur upplevelsesynpunkt och dessutom tåla belastning. Generellt upplevs det som positivt om det kommer fler besökare till naturreservat och nationalparker. Vissa områden kan dock vara känsliga och besökare bör genom information styras till objekt eller till utvalda delar av skyddade områden som tål belastning. Detta kan göras genom zonering. Informationen om möjlighet till friluftsliv i skyddade områden behöver utvecklas.”

10. Forskning och statistik

Nätverksledare: Peter Fredman, forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring

”Det är viktigt att fråga sig vad vi ska ha statistiken till (syfte), och vilka som ska använda den (målgrupp). Forskning som kan användas för att prognosticera framtiden behövs. Tex: vad kommer dagens unga att vilja göra imorgon? På lång sikt behövs forskning om trender och inriktning inom friluftslivet, statistik över hur demografin utvecklas och hur det förändrar friluftslivet. Kvantitativa studier/statistik är viktigt som komplement till kvalitativa kunskaper. Även förklarande grundforskning behövs. Hur påverkar de kommersiella krafterna friluftslivet? Det behövs en väl genomarbetad strategi för att föra ut den kunskap som samlas in genom forskningen.”

Tidplan för friluftsmål

JANUARI 2011
Nätverken skapas och börjar arbeta med målen.

23–24 MARS 2011
Tankesmedja för friluftsliv 2011. Nätverken samlar synpunkter från friluftslivets aktörer.

OKTOBER 2011
Myndighetsmöte för friluftsliv behandlar målen.

OKTOBER–NOVEMBER 2011
Förslag till mätbara mål för friluftspolitiken skickas på remiss.

MARS 2012
Förslag till mål lämnas till regeringen.

På Naturvårdsverkets webbplats hittar du mer information: www.naturvardsverket.se

Ett friskare Sverige

”Ett friskare Sverige” är namnet på Folkhälsoinstitutets satsning för att inspirera svenskarna att äta bra och röra på sig. Under 2011 märks satsningen bland annat via den så kallade ”Uppmärksamhetsveckan”.

Med satsningen, som genomförs på uppdrag av regeringen, vill Statens folkhälsoinstitut (FHI) lyfta fram allt arbete som pågår runt om i landet inom matvanor och fysisk aktivitet. Veckan ska ses som ett tillfälle att synliggöra pågående projekt, aktiviteter etc genom att sätta särskilt nationellt fokus på mat och fysisk aktivitet och dess betydelse för hälsan. Alla organisationer, kommuner, föreningar och andra aktörer som vill delta kan anmäla aktiviteter på institutets webbplats.

– En uppmärksamhetsvecka kan i sig inte ändra beteende/vanor och förbättra befolkningens hälsa, men den kan ses som ett sätt att mobilisera kring frågorna, hitta nya samverkansmöjligheter och synliggöra all verksamhet som redan pågår i landet, skriver FHI på sin webbplats.

FOTO:CARL-HENRIK TOLL/PIX GALLERY

Goda utevanor förlänger livet.

Läs mer om ”Ett friskare Sverige” på www.fhi.se

Den nyttiga utevistelsen

Vad vet vi egentligen om sambandet mellan friluftsliv, hälsa och miljöengagemang hos barn och unga?

I rapporten ”Den nyttiga utevistelsen” förmedlar forskare med utgångspunkt i humanekologi, miljöpsykologi, medicin och pedagogik vad forskningen har att säga om villkoren för barns naturkontakt, dess betydelse för individen samt en hållbar samhällsutveckling.

Friluftsliv och vistelse i naturen konstateras kunna leda både till ett ökat moraliskt agerande, en fördjupad platsrelation, utveckling av kunskaper som involverar sinnena liksom till nya upplevelser av naturens värden.

Men dessa resultat uppnås inte av sig självt, utevistelsen måste ges ett högt pedagogiskt värde och leda till nya kunskaper! Det kan säkras om:

- utevistelsen är noga planerad,
- genomtänkta metoder används,
- tid ägnas åt uppföljning och reflexion,
- naturmötet är i centrum,
- aktiviteten har struktur men också ett visst mått av flexibilitet,
- utomhuspedagogik involveras i övrig undervisning.

Läs mer: Den nyttiga utevistelsen. Naturvårdsverket rapport 6407 (2011)

Ranking bakom **bästa friluftskommun**

Utmärkelsen ”Sveriges friluftskommun” syftar till att stärka och stimulera friluftslivet i hela landet. Bakom initiativet står Naturvårdsverket, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges fritids- och kulturchefsförening, Svenskt Friluftsliv och Svenska Ekoturismföreningen.

Rankningen baseras på en enkätundersökning som i år besvarades av 267 av landets 290 kommuner. Undersökningen har fokuserat på tre områden: planer för friluftsliv, information och samarbeten samt aktiviteter inom friluftsliv och visar att variationerna är stora mellan landets kommuner. Exempelvis har nio av tio säkerställda friluftsområden och varannan har minst en person som arbetar med friluftslivsfrågor. 13 procent av kommunerna har en politiskt antagen friluftsplan.

Utmärkelsen ”Sveriges friluftskommun” vanns 2011 av Örnsköldsviks kommun (se sid 9). Priset på 50 000 kronor delades ut för första gången 2010, första pris gick då till Sundsvalls kommun.

Håll koll på friluftslivet

Nu kan du med ett enkelt knapptryck få överblick över nyheter, nya publikationer, utredningar och nya rön som rör friluftsliv. Allt via den internetbaserade söktjänsten www.friluftskoll.se.

Friluftskoll är en omvärldsbevakning av friluftslivet i Sverige, fri att användas av alla med intresse för friluftsliv. Träffarna genereras automatiskt via webben från utvalda aktörer i Sverige. Sökområden är bland annat allemansrätt, friluftslivets landskap, planering för friluftsliv, landsbygdsutveckling och turism.

Friluftskoll bevakar källor som media, nationella myndigheter, kommuner, länsstyrelser, landsting och regionförbund, ideella och andra organisationer, friluftsstiftelser, universitet, högskolor och folkhögskolor.

Friluftskoll.se är framtagen av Naturvårdsverket med stöd av Centrum för Naturvägledning. Webbplatsen sköts av organisationen Svenskt Friluftsliv.

Nyfiken? Klicka in på www.friluftskoll.se!

Naturvårdsverket SE-106 48 Stockholm. Besöksadress: Stockholm: Valhallavägen 195,
Östersund: Forskarens väg 5 (Campus Östersund, hus Ub). Tel: 010-698 10 00, fax: 010-20 29 25,
e-post: natur@naturvardsverket.se **Internet:** www.naturvardsverket.se
Beställningar Ordertel: 08-505 933 40, orderfax: 08-505 933 99,
e-post: natur@cm.se Postadress: CM-Gruppen, Box 110 93, 161 11 Bromma. Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln